

SUF

Fra SUF's sentralstyre, 5159, Etterstad, Oslo 6.

POLITISK BULLETIN NR: 3, 3. årg.

Forord.....	s. 1
TORBJØRN KALBERG:	
Herbert Marcuse -- en fornyer av marxismen??.....	s. 2
KJELL SKJERVØ:	
Sosialismens forfall fra vitenskap til utopi.....	s. 5

Redigert av Brigt Kritonsen

[Faint, illegible text within a rectangular border, possibly a watermark or a very faded document page.]

Det revolusjonære oppsvinget i verden idag har skapt en ideologisk "tørst" spesielt hos ungdommen. Behovet for å forklare det som skjer, er stort, og etter flere tiår med knugende borgerlig herredømme over alt tanke- og åndsliv, har alskens nye profeter lett for å vinne tilslutning. Som ved de fleste oppsving i klassekampen, er det ungdommen som først griper det nye. Men nettopp på grunn av ungdommens naturlige lettbevegelighet, har også borgerlige ideer lett for å slå gjennom, så lenge de bare tilsynelatende er radikale og ytterliggående nok. Særlig er denne faren tilstede blant studenter og skoleungdom, som på grunn av sin perifere stilling i produksjonsprosessen, lett blir offor for ideer som ikke har noen forankring i arbeiderklassens kamp. -- Skuffelse over at ikke arbeidere med en gang slutter opp om revolusjonære paroler, kan gi grobunn for teorier om arbeiderklassens "borgerliggjøring" o. likn., gjerne para med en voldsom vekt på den betydning ens egen gruppe ("de intellektuelle", ungdommen") har i den revolusjonære kampen. Dermed blir vanskene med å knytte kontakt med arbeiderklassen enda større. Den gale teorien tenderer mot å bli sjøloppfyllende, og en kommer inn i en ond sirkel.

Slike utslag har vært mange og varierte i heile Vest-Europa, bl. a. inspirert av Marcuse. Strømninger av denne typen har i vårt land vært langt svakere og følgelig gjort mye mindre skade enn f. eks. i Danmark og Sverige. Herbert Marcuse er en tysk/amerikansk filosof, som blei inspirert bl. a. av marxismen i 20- og 30-åra, og som 'overvintra' som 'uavhengig radikaler' gjennom de harde 50-åra. Da det revolusjonære oppsvinget tok til å utvikle seg i Vest-Tyskland fra midten av 60-åra, sto Marcuse som en av få kjente filosofer i klar opposisjon mot mange element i den herskende borgerlige ideologi. Hans kritikk av blind tru på særlig samfunnsvitenskapens 'upolitiske' og 'nøytrale' karakter, og tilliten til at 'utviklinga' løyser alle problem, ga progressive impulser til utviklinga av den sosialistiske bevegelsen. Ettor hvert er det blitt stadig tydeligere at Marcuses teorier om samfunnet bygger på mer eller mindre lause spekulasjoner, utforma fjernt fra klassekampens konkrete virkelighet. Derfor er det lite risikabelt av borgerlige masse-media å kjøre Marcuse fram den store inspirator og tolker av det revolusjonære oppsvinget. Etter hvert som klassekampen utvikler seg, får de erfaringer som er trukket av direkte klassekamp av Marx, Lenin og Mao m. fl. stadig ny betydning, og Marcuse og andre 'kritiske kritikere' blir redusert til den dimensjonen de bør ha, som nyttige i fotnoter for den revolusjonære kampen. Forutsetninga for at Marcuse skal bli av en viss nytte i klassekampen, er at det blir klinkende klart at han ikke representerer noe alternativ for sosialister, men tvert om som teoretiker betegner et tilbakeskritt til tida før Marx og Engels. Derfor må de borgerlige og utopistiske hovedelementene i Marcuses filosofi klarlegges. Denne bulletinen er et bidrag til denne klarlegginga.

Bright Kristensen.

Merk: Det er fullt ut mulig at uttalelser av Marcuse som her er referert, blir motsagt av andre uttalelser. Sannsynligvis er det uklarerheter og selvmotsigelser hos Marcuse.

HERBERT MARCUSE-EN FORNYER AV MARXISMEN?

Av Torbjørn Kalberg.

Herbert Marcuse har i de siste åra lagt radikale studenter og skoleelever for sine føtter. Sammen med andre filosofer som Gorz, Dutschke og Sartre vil mange hevde at Marcuse representerer en politisk fornyelse av den sosialistiske teori.

Jeg vil argumentere mot et slikt syn Marcuse sier sjøl at han aldri har brukt den gamle marxistiske ideologi i bøkene sine. Dette er ærlig sagt. Grunnen til at så mange radikalere likevel vil trekke Marcuse til fordel for marxismen må da være den at de sjøl ikke er klar over hva det vil si å være marxist.

Marcuse har ikke ført marxismen fram til noe nytt stadium. I stedet for å ta utgangspunkt i den vitenskapelige sosialismen basert på oppsummeringa av hundre års klassekamp, vender Marcuse tilbake til den liberale, humanistiske holdninga som karakteriserte det eurøpeiske borgerskap på 18. hundretallet.

At han ikke som den tids borgerlige filosofer holder fast ved vitenskaps-overtrua og framskrittsoptimismen må forklares ut fra hendinger i det 20. århundre som har gjort slikt tankespinn umulig. Den imperialistiske krigen 1914-18, revolusjonen i Russland, krakket i 1929 og fascismen i 30-åra har gjort borgerskapet mer nøkternt.

Det forhindrer ikke at Marcuse holder fast ved kjernen i den borgerlig-liberale tankegang-næmlig forestillinga om den abstrakte "menneskeheten". Hvordan skal vi ellers finne mening i sotninger som: "Vi kan idag gjøre til et helvete. Vi er allerede på god vei. Men vi kan også gjøre verden om til et paradys." --- Hvom er på vei til å gjøre verden til et helvete? Er det den lille herskerklikken av monopolkapitalister eller er det folkets store flertall? Eller er helvete en straffedom som vi alle har gjort oss fortjent til?

Og videre-hva betyr det når Marcuse påstår at det idag er mulig å avskaffe fattigdom og elendighet, og det fremmedgjorte arbeidet? På hvilken måte er dette mulig? Det virker som om Marcuse på tross av sine forsiktinger om det motsatte er utopist av den før-marxistisk type, som uten å ta klassesforholda i betraktning oppfordrer "oss alle" til å løfte i samla flokk. I hvert fall mener han at sosialismens marxistiske teori i våre dager tilhører et "tilbakelagt stadium"... Det er nødvendig å diskutere "en ny definisjon av sosialismen"

Det virker som om Marcuse konstruerer opp nye sosiale forhold for å høste æren av å være den første som har løst de nye problemene. Det nye han peker på, er at arbeidet ikke lenger medfører slit, at fattigdom og nød viker for overflodssamfunnets ensretting av forbruksartikler. Det nye samfunn der TV-apparatet og bilen er kompensasjon for et samfunn der individene ikke har innflytelse. Kort sagt: "utviklinga av produktivkreftene og de konkrete tekniske og organisatoriske arbeidsbetingelser fører til at arbeidereklassen ikke lenger er en negasjon til det bestående."

Alt dette er toner vi kjenner igjen fra den kulturradikale Dagblad-debatten.

Jeg tror det er klart at en overvokt av dem som hyller Marcuse gjør det fordi "han så klart har innsatt det viktigste problem under kapitalismen, nemlig fremmedgjeringa fra arbeidet." Dette synet er særlig utbredt blant intellektuelle med omsorg for og medlidenhet med arbeidere som står ved samlebandet og ikke forstår hvor fordummende arbeidet deres er--fordi de har fått så makelige levevilkår ellers og på den måten er blitt korrumpert.

Disse intellektuelle løper alltid borgerskapets ærend. Hod Marcuse Og andre radikalere er det arbeidet i seg sjøl som skaper de vesentlige problemer.

*utopiens død
s. 11. Svensk utgave.

At arbeidet er kilden til kapitalistens berikelse og dermed proletarens fattigdom blir for disse velstandsprofetene et beklagelig biprodukt av den teknologiske utvikling. Dette må vel kalles å se verden gjennom borgerkapets briller.

Marcuses ord til arbeidere blir da omtrent slik: "Hør her. Dere har kanskje en gang i tida vært den drivende kraft i samfunnsutviklinga, og dere vil kanskje en gang i framtida når automasjonen er kommet langt nok, bli det igjen. Nå har dere det ganske bra med lønninger og TV og sånt, og det er bare misunnelse som kan få dere til å drive noen særlig lønnskamp idag. Andre ting er mye viktigere. Ting som f.eks. å bli med å løse de store oppgavene som idag ligger foran oss. Menneskeheten behøver idag ikke sult, behøver ikke føre krig. La oss gå sammen om å bøte på dette.

En slik måte å tenke på tjener bare kapitalismen. Teknologien og ikke kapitalismen er det som interesser Marcuse. Klassekamp skyves til side for klassesamarbeid. Byråkratiet blir en truende sjølstendig kraft som står over og utafør klassene. Marcuse lar "latente menneskelige behov og den tingliggjorte rasjonalitet" stå mot hverandre i en gigantisk konflikt, minst like stor som den de tyske ideologene på 1840-tallet lot utspille inne i hodet sitt til Marx' og Engels' store fornøyelse. - Marcuse vender tilbake til disse idealistiske filosofene. Marxismen blir for han et forsøk på å forstå menneskets eksistens--og ikke et uttrykk for proletariatets verdensoppfatning.

På denne måte bidrar Marcuse bare til på ny å starte en filosofisk debatt om "mennesket og maktene". Han tåkelegger begrepene og demper klassekampen. Ved å avvise arbeiderklassen som den eneste sjølstendige, revolusjonære krafta--samtidig som han forherliger de grupper i samfunnet som han sier ennå ikke er "integrert i systemet", oppfordrer han folk til å slå inn på en farlig vei. Studenter og skoleungdom--som ifølge Marcuse ikke er integrert--får såleis et feilaktig inntrykk av sin egen stilling og sine egne muligheter. Særlig i Tyskland, USA og Frankrike har dette ført til full forvirring. Studenter betraktes som en egen klasse som representerer et virkelig motstykke til kapitalismen--og som må lede arbeiderne i kampen mot kapitalen.

Studentbevegelsen isolerer seg derfor fra arbeiderklassens daglige kamp og kommer tilogmed i åpen konflikt med arbeiderklassen. Det er klart at arbeidere ikke ønsker å betale for at kulturradikale studenter skal drive et universitet fullstendig etter sitt eget hode--samme hvor mange "revolusjonære vitenskapsmodeller" studentene mener å sitte inne med. Arbeiderklassen må bare le av sjølgode studenter som gravalvorlig tar på seg rollen som politisk hegemonisk klasse.

Den feilaktige ideen om studenters og skoleungdoms klasseposisjon fører rett over til en annen oppfatning som spesielt i Norge har vekstmuligheter. Det gjelder spørsmålet om småbrukere, bønder og fiskere og deres mulighet til å virke sjølstendig i en revolusjonær bevegelse.

Jeg vil ikke benekte utkantbefolkningas (småbrukere og fiskere) store betydning i den revolusjonære kampen--og heller ikke innsatsen til ungdom under utdanning. Men bare om det lykkes å sammensmelte disse bevegelsene med arbeiderklassens daglige motstand og under arbeiderklassens ledelse, vil kampen bli vellykt.

konklusjonen på dette må være at vi avviser Marcuse og Co i der forsøk på å servere liberalistisk vrakgods som nyskapende politiske teorier til hjelp i klassekampen.

Opp mot borgerkapets myte om arbeiderklassens borgerliggjøring og sin alminnelighet og den norske arbeiderklassens høge levestandard og særdeleshet, må vi sette skikkelige analyser av det kapitalistiske samfunnet slik det er i Norge.

I stedenfor å delta i hyløkoret mot TV og ukebladromantikken, må vi forklare den tiltakende arbeidsløsheten, krisa i Nord-Norge og bolig-mangelen. Utgangspunktet for analysen er kjensgjerninga at stadig flere arbeidere verken har tid, råd eller er opplagt til å delta i politisk virksomhet i ei tid da arbeidstempoet drøves oppover, veien til jobben forlenges, både mann og kone jobber, da det ikke er noen sjeldenhet å ha to jobber--i ei sånn tid skulle virkeligheten en sjøl være den klareste avvisning av Marcuses "nye" filosofi.

Sosialismens forfall fra vitenskap til utopi.

av Kjell Skjærvø

Av noen oppfattes Marcuses filosofi som marxisme, eller rettere, som "Heidegger-marxisme"1). For allerede nå å rydde denne misforståelsen av vegen, skal vi sitere Marcuse sjøl: "Jeg har alltid ment at det måtte være et alternativ, og jeg har ikke i noen av mine bøker holdt fast ved den gamle marxistiske ideologi."2)

Den marxistiske teorien er kjennetegnet framfor alt ved dens klasse-karakter; den er teorien om det kapitalistiske samfunn. Og så lenge som kapitalismen består, har teorien ubetinga gyldighet. Når Marcuse legger fram sin egen teori som alternativ til marxismen, er det fordi han mener at kapitalismen har gått gjennom grunnleggende kvalitative forandringer; kapitalismen på dens nåværende stadium krever en ny teori og en ny metode.

Vi skal her først gi ei framstilling av det "framskredne industrielle samfunn" slik det finnes i Marcuses teori, for så å komme tilbake til teorien slik den er begrunna i dette samfunnet.

I

Teorien tar utgangspunkt i at Marx' forutsigelser om skjerping av klassekampen og kapitalismens sammenbrudd ikke er slått til. Tvert om ser den motsatte tendensen ut til å være rådende: stabilisering av kapitalismen innebærer avskaffing av klassekampen. Dette beskriver Marcuse som "forening ellerttilnærming av motsetninger".

Årsaken finner han i motsetnings- og konkurranseforholdet til de "sosialistiske" landa: "Mobiliseringa mot fienden virker som en mektig stimulans for produksjon og sysselsetting, og holder dermed oppe den høye levestandarden".3) Rustningskappløpet fører til økonomisk vekst, teknisk framskritt, full sysselsetting og massevelstand og virker dermed som en stabiliserende faktor på de indre forholda i de kapitalistiske landa.

For å hevde seg i dette konkurranseforholdet, krever det "framskredne industrielle samfunn" ei total mobilisering av sine tekniske og økonomiske muligheter. Denne mobiliseringa går ifølge Marcuse for seg etter et særlig prinsipp, som han kaller "teknologisk rasjonalitet".4)

Denne "rasjonaliteten" består i utnytte teknikk og vitenskap for best mulig kontroll over samfunnet; i å på forhånd kunne beregne alle foreteelser i samfunnet, for på den måten å kunne eliminere rusk i samfunnsmaskineriet. Til å oppnå dette kreves ei "rasjonell" forvaltning av både ting og mennesker. Derfor er økonomien innafor dette systemet organisert for ei "stadig mer effektiv utnytting av samfunnets resursser", det vil si, etter det kapitalistiske prinsippet om rentabilitet, størst mulig avkasting. Samtidig kreves ei "stadig mer effektiv dominering av mennesker"5), for å eliminere kilder til slinger i produksjonen og samfunnslivet ellers. Dette er byråkratiets funksjon i samfunnet.

Her må innvendes mot Marcuse at ved å sidestille vitenskap, teknikk, kapitalisme og byråkrati som redskap for kontroll over natur og mennesker, glemmer han et viktig faktum. Vitenskap, teknikk og byråkrati kan aldri være sjølstendige redskap for herredømme, som egensindig kontrollerer samfunnet uten noe formål utafor seg sjøl. Denne karakteren av å være redskap for herredømme får de først ved at de virker som

redskap for oppopping av kapital, altså innafor ramma av en kapitalistisk måte å produsere på. Organiseringa av samfunnet skjer ikke etter noe abstrakt prinsipp; kapitalismen utnytter teknikk og vitenskap og organiserer samfunnet ut fra sine egne behov.

Fordi Marcuse overser dette, trekker han den slutning at kontrollen og makta i samfunnet ikke lenger ligger hos bestemte grupper eller klasser: "De rådende former for sosial kontroll er teknologiske på en ny måte, - teknologisk kontroll synes å være selve fornuftens inkarnasjon (sic), til nytte for alle sosiale grupper og interesser."⁶) Mobiliseringa av samfunnets produktivitet har ifølge Marcuse mobilisert samfunnet som helhet, uten hensyn til spesielle klasseinteresser.

Men når undertrykkinga er erstattet med administrering, og teknologien sjøl er blitt til herredømme over samfunnet, må dette uten tvil få følger for revolusjonær strategi. Marcuse mener derfor rimelig nok at den marxistiske oppfattinga av overgangen fra kapitalisme til sosialisme som en politisk revolusjon må forkastes. For hva vil være oppnådd om arbeiderne knuser det borgerlige statsapparatet og oppretter sin egen revolusjonære stat, når den "teknologiske rasjonalitet" som styrer samfunnet utøver sin gjerning ut fra selve produksjonsapparatet? Når dette er tilfelle, som Marcuse antar, kan ei revolusjonær omveltning av samfunnet ikke være annet enn ei endring av "selve den teknologiske strukturen".

Hvilke fantastiske konsekvenser denne teorien har for Marcuse, blir klart når han skriver om Mai-opprøret i Frankrike i sommer: "Ideen om en massebevegelse, et masseparti eller en hvilken som helst struktur er alt for fantastisk og samsvarer på ingen måte med virkeligheten. Derfor må vi glemme denne måten å tenke oss gjennomføringen av revolusjonen på. Og videre: "Sammenliknet med den tradisjonelle organiseringen av opposisjonen har dette vært en spontan bevegelse, som, så lenge den varte, ikke brydde seg om eksisterende organisasjoner. - Derfor tror jeg dette spontane trekket hvor forandringer følger naturlig er et nytt element som overgår all tradisjonell organisering og griper befolkningen direkte."⁷)

Når en ser bort fra alle uklarheter og selvmotsigelser i Marcuses betraktninger over Mai-opprøret, er et par ting å si. For det første gjør Marcuse oppmerksom på fraværet av et revolusjonært parti som kunne stille seg i spissen for de franske arbeidere og studenters kamp. Dette ser han ikke som ei forklaring på den midlertidige tilbakegangen i den revolusjonære bevegelsa, men som bevis på at "den tradisjonelle revolusjonsstrategi er avlegs". For det andre er ikke Marcuse forbausa over dette tilbakeslaget: "Man kan ikke vente seg annet enn store demonstrasjoner, selv i Frankrike, i en situasjon som ikke en gang hverken er pre- eller kontrarevolusjonær."⁸) For det tredje ser Marcuse hendingene i Frankrike som betydningsfulle og oppmuntrende nettopp på grunn av grunnen til deres nederlag; at arbeiderne okkuperte fabrikker i stedet for å gripe makta i staten. For i fabrikkene er produksjonsapparatet, og i det er den "teknologiske rasjonalitet".

Dette leder oss tilbake til Marcuses skjemaer: Når ei revolusjonær endring må bestå i ei endring av "den teknologiske strukturen", forutsetter dette de arbeidende klasser som "en absolutt negasjon" av det bestående, at arbeidernes behov står i et uforsonlig motsetningsforhold til den "teknologiske rasjonalitet". Nå har arbeiderklassen ifølge Marcuse gått gjennom avgjørende forandringer som gjør at den ikke lenger har denne karakteren. Hovedtrekka ved denne forvandlinga er som følger:

For det første harmekaniseringa av arbeidsprosessen redusert mengda og intensiteten av den energi som blir lagt ned i arbeidet. Dette gjør at arbeidet ikke lenger trer fram som slit og som undertrykkende, men som en rytmisk prosess som gir arbeiderne en slags tilfredsstillende: "Maskinprosessen blander seksualitet og arbeid til en eneste, ubevisst, rytmisk automatisme".9)

For det andre tenderer automasjonen mot at produktiviteten ikke lenger bestemmes av den arbeidskrafta som blir lagt ned i produktet, men av maskinene. Dermed settes arbeiderne i stadig stigende grad utafør arbeidsprosessen i stedet for som tidligere å stå midt oppe i den. Denne utviklinga, som ble forutsett allerede av Marx, tjener ifølge Marcuse til å redusere arbeidernes "yrkesmessige sjølstendighet" og dermed stille dem på like for med utøvere av andre yrker.10)

For det tredje fører endringa i karakteren av produksjonsmidla til ei endring av arbeidernes holdning til arbeidet. Her legger Marcuse særlig vekt på arbeidernes "iver etter å ta del i løsninga av problemer som angår produksjonen", at arbeiderne i stigende grad identifiserer sine interesser med bedriftens interesser.

For det fjerde: Når kapitalistene ikke lenger trer fram som undertrykkere, men som anonyme byråkrater i et maskineri som sjøl er underlagt en abstrakt "rasjonalitet", er dette ikke lenger "forholdet mellom herre og slave, men heller en ond sirkel, som inneslutter både herre og slave".11)

Summen av dette blir for Marcuse at arbeiderne er totalt integrert i det "franskredne industrialiserte samfunn": Arbeiderklassen som bærer av den sosialistiske revolusjonen må derfor tre av.

Men dermed blir Marcuse hengende fast i et dilemma han sjøl har skapt: På den ene sida ser han ei grunnleggende forandring av samfunnet som "objektivt nødvendig". På den andre sida viser det seg at den klassen "som klassisk var definert for denne forandring" ikke lenger har behov for den. For at arbeiderne skal gjøres bevisst sitt "behov" for revolusjon, kreves ei forandring av selve samfunns-systemet, som undertrykker dette behovet. Men denne forandringa forutsetter nettopp bevisstgjøringa av arbeiderklassen. Dette er ei blindgate Marcuse ikke finner ut av.

II

Vi skal nå komme inn på Marcuses metode eller hans "kritiske teori". Denne metoden går kort ut på å analysere samfunnet med hensyn på mulig forandring; undersøking av de "historiske alternativ" eller "relle muligheter" det rommer. Undersøkinga av de "historiske alternativ" består i ei "analyse av samfunnet i lys av dets brukte og ubrukte eller misbrukte evner til å forbedre menneskenes kår",12) altså i å sammenlikne det som er med noe som ikke er.

Ettersom Marcuse ikke bare søker ei forklaring av samfunnet men også ei forandring, i det han insisterer på "den indre forbindelsen mellom forklaring og omforming" 13), støter han rimelig nok på spørsmålet om "historisk objektivitet" eller ei materialistisk begrunning av teorien: Etter å ha avskrevet arbeiderne som revolusjonær klasse, står han forlatt av krefter i samfunnet som kan virkeliggjøre dette samfunnets "reelle muligheter". Og ettersom "den kritiske teorien" slik er frarevet sin materielle basis i samfunnet, blir den som Marcuse sier, "kastet tilbake til et høyt abstraksjonsnivå". Det ser Marcuse imidlertid ikke som noen grunn til å vrake den, ettersom "behovet for forandring" er like virkelig som noen gang, nå ikke lenger bare for bestemte klasser, men "for samfunnet som helhet, for hvert enkelt av dets medlemmer". 14)

Filosofen Marcuse, som er en oppriktig revolusjonær i ånden, blir til sjuende og sist tvunget til å grunne sin revolusjonære teori på abstrakte behov, behov som er og blir abstrakte, fordi de ikke er representert ved noen klasse i samfunnet. Og her blir det klart at Marcuses teorier er et skritt tilbake i forhold til marxismen: fra vitenskap til utopi. Marcuse gjør ordet "behov" ubrukbart for historisk analyse: Hva behov har Unired Fruit av en Latinamerikans revolusjon? Mennesker virker alltid innafor en samfunnsmessig og historisk sammenheng. Derfor har deres behov alltid historisk karakter, altså klassestempel. Derfor må den historiske analysa fremdeles være grunnleggende, og historisk analyse er framfor alt undersøkning av klassemotsetninger og klasseinteresser som drivkraft for historias utvikling.

I denne sammenhengen er det karakteristisk at Marcuse er mer opptatt av produksjonsmidlene (teknologi, mekanisering) og i den vitenskapelige overbygningen som han forveksler med basis, enn i den virkelige basis i samfunnet, i produksjons- og klasseforholda. Derfor er Marcuse mer opptatt av at franske arbeidere okkuperer fabrikker og av mai-opprørets verdstormende aspekt, enn av oppblussinga av klassekampen og arbeidernes kamp mot statsmakta. Fordi han utrydder klassekampen av teorien, ender Marcuse opp med ei mekanisk oppfatning av historia: "Alle materielle og intellektuelle krefter som kan bli satt inn for realisering av at fritt samfunn er der. At de ikke blir satt inn, er utelukkende å tilskrive det bestående samfunns totale mobilisering mot sine egne muligheter." Historias arbeid er utført. Alt ser ut til å være mulig. Bare en ondsinnet virkelighet hindrer virkeliggjøringa av det mulige. 15)

Noter:

- 1) Martin Heidegger - tysk eksistensial-filosof som gjorde knefall for nazismen under 2.verdenskrig.
- 2) Intervju med Le Monde
- 3) One-Dimensional Man, Boston 1964
- 4) Begrepet er nært beslekta med begrepet "formal rasjonalitet" hos Max Weber - tysk sosiolog og forsvarer av tysk imperialism under 1. verdenskrig.
- 5) samme sted, s. 17
- 6) samme sted, s. 9
- 7) Parisopprøret, Pax 6/7 1968
- 8) Intervju med Le Monde
- 9) One-Dimensional Man, s. 27
- 10) samme sted, s.36
- 11) samme sted, s.33
- 12) samme sted, s.x
- 13) Intervju med Le Monde
- 14) One-Dimensional Man, s.xiii
- 15) samme sted